noem ook de verpleging voor zwakzinnigen in de bestaande christelijke inrichtingen. Door dat onderwijs, door die verpleging wordt onze zwakzinnigenzorg in de verantwoordelijkheid duidelijk begrensd.

Als derde punt noem ik in dit openingswoord, na onze roeping als eerste en onze verantwoordelijkheid als tweede punt, het derde, nu vanzelf volgende punt, onze verantwoording. Deze jaarvergadering is de gelegenheid om verantwoording te doen voor ons verenigingswerk. We hebben het agendum voor deze vergadering zo opgesteld dat wij die verantwoording kunnen geven. Daar is het jaarverslag, daar is het financiële gedeelte, daar zijn de verenigingszaken, daar is het jaarverslag over de groei en de problemen in het werk over heel het land. Daar is de bespreking van het beleid zoals het bestuur dat voor nu en de toekomst ziet. Dit agendum stempelt deze jaarvergadering dus tot een echte werkvergadering. Waarbij de nadruk valt op de verantwoording die wij voor ons werk trachten te geven. Ik vraag dan ook, dames en heren, voor vandaag uw aller medewerking om van de verantwoording die gegeven wordt te komen tot een duidelijk vinden van onze verantwoordelijkheid die wij samen op ons moeten nemen, waarbij wij onze kracht moeten zoeken en alleen maar kunnen vinden in onze roeping, de opdracht van Jezus Christus voor ons in deze zorg voor medemensen in nood.

Over individueel technisch onderwijs en ander beroepsonderwijs voor debielen

1. Ontstaan van het I.T.O.

Op initiatief van het bestuur van een b.l.o.-school werd in 1953 aan de gemeentelijke lagere technische school te Breda een afdeling verbonden voor lichtdebiele en zwakbegaafde leerlingen. Men zag hierin een mogelijkheid om de oud-leerlingen van deze grote b.l.o.-school beter op het leven voor te bereiden. Het I.T.O. is dus ontstaan vanuit een behoefte in het buitengewoon lager onderwijs, om voor de goede debielen een mogelijkheid tot beroepsscholing te krijgen, die voor hen geschikt is.

Deze eerste opleiding trok sterk de aandacht, zowel bij het buitengewoon lager onderwijs als bij het lager technisch onderwijs. En met medewerking van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen en de inspektie van het nijverheidsonderwijs werden scholen voor individueel technisch onderwijs opgericht, of werden aan bestaande lagere technische scholen afdelingen voor individueel technisch onderwijs verbonden.

2. Voor wie is het individueel technisch onderwijs bestemd?

Indien men kennis neemt van literatuur op dit gebied, kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat ook nu nog, dus ruim 10 jaar na het starten van de eerste I.T.O.-opleiding, de meningen nog tamelijk verdeeld zijn, voor welke kategorie/kategorieën jongens deze vorm van onderwijs nu eigenlijk bestemd is. Men spreekt en denkt vaak vanuit verschillende achtergronden

en gezichtspunten, met als resultaat, dat men wellicht wat langs elkaar heen praat.

Zonder ook maar iemand tekort te willen doen – er is tamelijk wat gepubliceerd over dit onderwerp, en vaak zeer interessant en boeiend *) – kan wel worden gezegd, dat als degenen, die het meest essentiële hebben bijgedragen tot de meningsvorming omtrent het I.T.O., genoemd kunnen worden H. P. A. Kneepkens, inspekteur bij het nijverheidsonderwijs, en dr. P. van den Broek, o.m. hoofd afd. schoolpsychologie van de rijksuniversiteit te Leiden.

In zijn rapport over het Individueel Lager Technisch Onderwijs, dat in oktober 1960 werd gepubliceerd, deelt de heer Kneepkens mede, dat, globaal gezien, in aanmerking komen voor de lagere technische scholen voor meer individueel onderwijs.

a. leerlingen, die 6 klassen lager onderwijs hebben genoten, maar het onderwijs op de lagere technische school niet kunnen volgen;
b. leerlingen, die géén 6 klassen lager onderwijs hebben genoten;
c. leerlingen, die een school bezochten voor buitengewoon lager onderwijs.

Groep a. betreft jongens, die vaak vroegtijdig van de lagere technische school gingen, (om zo het legioen ongeschoolden aan te vullen), indien zij het onderricht niet konden volgen; of die, indien zij nog niet leerplichtvrij waren, weer terug moesten naar de lagere school (voortgezette gewone lagere school).

Groep b. zijn jongens, die niet voldoen aan de toelatingseisen van de lagere technische school. Zij wachten op de lagere school tot zij leerplichtvrij zijn, en gaan eveneens verder als ongeschoolden door het leven.

Groep c. kan gesplitst worden in debielen en leerlingen afkomstig van de l.o.m.-scholen (scholen voor leerlingen met leer- en opvoedingsmoeilijkheden). De debiele leerlingen zijn een geselekteerde groep, waarvan gesteld moet worden, dat zij een peil van de vierde of vijfde klas lagere school bereikt hebben. Verder moet vast staan, dat zij niet psychopatisch zijn, of een dergelijke karakterstoornis vertonen die het hen onmogelijk maakt zich in het milieu van het I.T.O. te handhaven. Het verwondert de heer Kneepkens niet, gezien de weinige mogelijkheden voor vervolgonderwijs, die voor deze leerlingen bestaan, dat vele initiatieven tot stichting van lagere technische scholen voor meer individueel onderwijs uitgaan van hen, die bij het buitengewoon onderwijs zijn betrokken. De leerlingen van de l.o.m.-scholen afkomstig vormen de meest gevarieerde groep: kinderen, die door partiële defekten bij het onderwijs moeilijkheden ondervinden; kinderen, die door gebreken in gesteldheid of ontwikkelingsstoornissen in hun gedragingen zover afwijken van het normale gedrag, dat een bijzondere behandeling nodig is. De l.o.m.-kinderen zijn uitdrukkelijk noch debiel, noch psychopatisch.

---

*) Zoals: P. A. van Dongen, „Ervaringen met het nijverheidsonderwijs aan zwakbegaafden en lichtdebielen", Breda;
artikelen van Frater Lorenzo van Limbeek.

De heer Kneepkens is voorstander van een I.T.O.-afdeling aan bestaande l.t.s.-scholen. Hij argumenteert dit als volgt:

1. door de kombinatie van beide schooltypen wordt voorkomen, dat op de leerlingen een bepaald stempel wordt gedrukt, dat zij hun hele leven meedragen;
2. vooroordelen van ouders en toekomstige werkgevers worden voorkomen;
3. er is uitwisseling van leerlingen mogelijk;
4. er is uitwisseling van leraren mogelijk;
5. er is een betere schoolorganisatie mogelijk;
6. ook uit ekonomisch oogpunt is het voordeliger beide schooltypen te verenigen (inventaris, bezetting lokalen);
7. de pedagogische faktor;
   (de heer Kneepkens meent, dat het slechts gedeeltelijk waar is, dat deze leerlingen in een aparte sfeer opgevoed moeten worden, speciaal hen, afkomstig van de b.l.o.-scholen).
8. tegelijkertijd kan met de konfessionele richting rekening worden gehouden.

Enigszins vooruitlopend op het hiernavolgende zij thans reeds medegedeeld, dat men in b.l.o.-kring, maar ook in vele gevallen in de I.T.O.-kring zelf, deze mening zeker niet deelt. Van enige zijden wordt uiteengezet, dat een van de problemen van het I.T.O. is, dat deze vorm van onderwijs binnen het nijverheidsonderwijs nog steeds beschouwd wordt een enigszins eksperimenteel karakter te dragen, waardoor het soms nog onvoldoende status bezit in de kringen van n.o.-leerkrachten. Dit eksperimenteel karakter blijkt b.v. uit de nog steeds bestaande noodzaak, dat voor iedere I.T.O.-school dispensatie van de minimumschaal, die geldt voor de n.o.-scholen, moet worden aangevraagd. Een eigen schoolvorm, met eigen didaktiek, eigen pedagogische benadering, eigen gebouw, enz. geeft status, waardoor het op den duur gemakkelijker is leerkrachten met de juiste, individueel ingestelde aanpak aan te trekken. Het gevaar is n.l. niet denkbeeldig, dat de I.T.O.-afdeling van een l.t.s.-school beschouwd gaat worden als de afdeling van de „dommen"; de leraren, die het ene uur een klas van de l.t.s. hebben lesgegeven, en pal daarna een klas van de I.T.O.-afdeling voor zich krijgen, kunnen zich wellicht niet snel genoegd „omschakelen", en zien deze jongens dan als de „dommen", die het tóch niet kunnen leren. De benadering van de leerlingen van een idividueel technische school behoort op alle gebieden per definitie „individueel vormend" te zijn; aan deze voorwaarde kan slechts goed voldaan worden in een afzonderlijke school.

Dr. P. van den Broek stelt in de N.O. Brochurenreeks nr. 9 „De leerling in het individueel technisch onderwijs", dat in september 1962 werd gepubliceerd door de Werkcommissie Katholiek Technisch Onderwijs, dat het I.T.O. is ontstaan uit twee behoeften:

1. De behoefte van de onderwijswereld om voor een betrekkelijk grote groep jongens aan het einde van hun lagere schoolkarrière een geschikte opvoedings- en opleidingsvorm te kreëren;
2. de behoefte van de industrie aan steeds meer geschoolde en geoefende arbeidskrachten: een gevolg van de industrialisatie en de hoogkonjunktuur.

Het I.T.O. heeft als doel – nog steeds wordt brochure nr. 9 geciteerd – de leerlingen zo harmonisch mogelijk te ontwikkelen, hierbij uitgaande van hun belangstelling voor de techniek en hun gerichtheid op praktisch handelen, opdat zij later zo volwaardig mogelijk in de maatschappij zullen staan. Het I.T.O. heeft de (didaktische) opvatting dit doel te kunnen bereiken, zonder beslist een basis van degelijke lagere-school-kennis en -kunde te moeten veronderstellen bij zijn leerlingen (in principe meent men dit doel ook bij de vijfde-klas-l.s.-ers en bij diverse b.l.o.-ers te kunnen bereiken).

Dr. van den Broek ziet een zeker gevaar, dat de I.T.S. zo'n grote vergaarbak van allerhande typen jongens wordt, dat geen opleiding meer te geven is, aangezien de motieven voor het opgeven van een jongen een negatief motief is: te dom voor iets anders, en een vaag positief motief: toch wel handig.

Volgens het rapport houden de voorwaarden, die voor de toelating tot de I.T.S. worden gehanteerd, in, dat er een praktisch-technische aanspreekbaarheid aanwezig moet zijn, en daarnaast een zekere algemene verstandelijke aanspreekbaarheid. Bij deze gestelde eisen kijkt men dus niet naar vooropleiding. Het b.l.o. is even goed als het l.o. Dit wil niet zeggen – aldus dr. van den Broek – dat de I.T.S. er even goed is voor de debiel als voor de niet-debiel. Tegen een kritiekloze vermenging van debielen en niet-debielen bestaan veel bezwaren. De debiel dient men duidelijk anders te onderwijzen dan de niet-debiel.

In het rapport wordt uiteengezet, dat de scheiding debiel – niet debiel niet scherp is, en dat er een overgangsgebied is. Er bestaan hoog- of lichtdebielen en randdebielen. Het is deze „room" van de debielenschool, deze groep van schijn- en van randdebielen, die voor de I.T.S. in aanmerking komt.

In het Tijdschrift voor R.K.B.O. van mei konstateert de J., dat de schrijver van de brochure „De leerling in het Individueel Technisch Onderwijs" dan toch maar feitelijk zegt, dat de I.T.O.-school geen plaats wil bieden aan die leerlingen van de b.o.-scholen voor debielen, die daar volgens de schrijver eigenlijk alleen maar thuis horen. Voor hem is de I.T.O.-school voor een zeer bepaalde groep leerlingen: grof te omschrijven als de gestrande zwakbegaafden, jongens met een zwak abstraktievermogen, een verbale zwakte, zwak op schools terrein en bij schoolse bezigheden (p. 22)."

De J. had nog meer opmerkingen. In het Tijdschrift voor R.K.B.O. juli/aug. 1964 reageert dr. van den Broek op het artikel van de J., aangezien het hem nuttig lijkt om misverstanden uit de weg te ruimen. Hij deelt mede, dat „de brochure de neerslag is van de studie-bijeenkomsten over dit onderwerp, gehouden onder supervisie van de Werkkommissie te Baarn en Boxtel, op welke bijeenkomsten alle toenmalige I.T.O.-afdelingen en -scholen vertegenwoordigd waren". Dr. van den Broek schrijft o.m. naar aanleiding van de

opmerkingen: „Uiteindelijk moeten wij ook in de toekomst niet naar percentages streven, doch enkel naar het plaatsen op het I.T.O. van daartoe geschikte jongens. Blijken dit dan voor 5 pct. ex-b.l.o.-ers te zijn dan is dit goed. Zijn het er 50 pct. dan is dat ook goed".

In hetzelfde nummer van het Tijdschrift voor R.K.B.O. schrijft Sj. J. de Jong een „Poging tot verheldering van een probleemstelling. De strijd om het I.T.O.".

Naar aanleiding van de mededeling van dr. van den Broek, dat de eerste school te Breda aanvankelijk onder het buitengewoon nijverheidsonderwijs viel, en dat men later alle I.T.O. welbewust onder het normale nijverheidsonderwijs heeft laten vallen en niet onder het b.n.o. heeft gelaten, schrijft de heer De Jong, dat „het I.T.O. dus wordt gezien als een variant binnen het normale N.O., in het bijzonder gericht op de zwakbegaafde, normale leerling. Het is geen buitengewoon onderwijs, maar gericht op de zwaksten onder de normalen en daardoor schept het ook mogelijkheden voor de room van de debielenscholen en voor andere leerlingen, die voordien een bepaald type b.l.o.-school hebben bezocht". De heer De Jong konkludeert, dat „in principe de deur openstaat voor de oudleerlingen van b.l.o.-scholen – men kijkt niet naar de vooropleiding – in feite staat zij op een kier, want het I.T.O. is geen buitengewoon onderwijs". De heer De Jong vraagt zich echter af, „of dit ook de opzet is geweest van degenen, die in het b.l.o. de motor geweest zijn van wat nu het huidige I.T.O. is geworden". Hij meent, dat „in het b.l.o. meer gezocht is naar een vorm van „buitengewoon technisch onderwijs" en dat in deze kringen de hoop en de gedachte leefde, dat er een vorm van nijverheidsonderwijs gekreëerd zou worden, die zich zou richten op de gehandicapte jeugd".

3. Twee stromingen

Deze uitgebreide aanhalingen hebben als doel duidelijk te maken, dat er sprake is van twee opvattingen – zoals in de bij dit onderwijs betrokken kringen uiteraard bekend zal zijn. Men kan zich overigens afvragen, of de ene opvatting zich niet vrijwel uitsluitend tot b.l.o.- en sociaal pedagogische zorg kringen beperkt.

Ter verduidelijking toch nog enige aanhalingen van de heer De Jong in zijn bovengenoemd artikel. Eerst geeft hij een citaat van wat Fr. M. Philippus schreef in het Tijschrift voor R.K.B.O., mei 1956: „Nijverheidsonderwijs voor zwakbegaafden en debielen". „Eén van de redenen, waarom wij menen, dat het goed is, dat aan de eksperimenten met nijverheidsonderwijs voor zwakbegaafden en debielen bekendheid wordt gegeven is, dat wij duidelijk willen doen uitkomen, dat de bakermat voor de beroepsvorming van de minder bedeelden in verstandelijk opzicht het b.l.o. is geweest, en dat dit voor ons een argument moet zijn als wij in de toekomst er misschien voor zullen moeten vechten om voor onze leerlingen een plaats in deze tak van nijverheidsonderwijs te behouden".

De heer De Jong gaat daarna verder: „Wij hebben er voor „gevochten",

maar wanneer de visie van dr. Van den Broek in het I.T.O. gemeengoed is – en wij hebben geen redenen om daaraan te twijfelen – dan hebben wij de strijd verloren. Het is dan een overheersing geworden van de ene stroming boven de andere en niet langer een „gelukkige kombinatie". De heer De Jong had eerder in zijn artikel erop gewezen, dat in Breda niet alleen een heer Van Dongen, maar ook een broeder Joachim had gepionierd. Het ideaal van Br. Joachim was een vakschool als afsluiting van zijn b.l.o.-school. „De ontmoeting met de heer Van Dongen was niet alleen een van twee personen, maar ook van twee stromingen. In deze ontmoeting verenigden zich de twee stromingen tot een kombinatie in de oplossing van de behoefte aan vakscholing voor de debielen en de zwakbegaafden".

De heer De Jong betoogt tegen het eind van zijn artikel, dat zo nodig „nuchter en zakelijk de konsekwentie aanvaard zal worden, dat er opnieuw geëksperimenteerd moet worden o.a. in het kader van het buitengewoon nijverheidsonderwijs. De op een na twee laatste zinnen van het artikel van de heer De Jong luidden: „Wij betreuren de gedane keuze, maar wij respekteren die. En wij zijn dr. Van den Broek dankbaar, dat hij ons onomwonden heeft gezegd, dat het geen zin meer heeft om vanuit ons uitgangspunt te „vechten", zoals wij dat hebben gedaan".

Dit klinkt bepaald weemoedig. Men krijgt evenwel ook uit andere artikelen sterk de indruk, dat dr. Van den Broek, en uiteraard anderen, inderdaad een andere visie op het I.T.O. hebben dan velen in b.l.o.- en sociaal pedagogische zorg kringen. Men zie b.v. het Tijdschrift voor Zwakzinnigheid en Zwakzinnigenzorg van oktober 1964, waarin P. van den Broek in een artikel „Het individueel technisch onderwijs als mogelijkheid ter verdere opleiding van ex-leerlingen van de zwakzinnigenschool" schrijft: „Juridisch is er voor het zwakzinnigenonderwijs de mogelijkheid haar jongens naar het I.T.O. te sturen. Dit betekent uiteraard niet, dat het zwakzinnigenonderwijs dit ook doet, noch dat het I.T.O. de jongens ook toelaat. Deze laatste twee punten hangen n.l. niet samen met juridische mogelijkheden, maar met de vraag naar de eisen, die het I.T.O. meent te moeten stellen bij de toelating en met die naar de getakseerde geschiktheid van de jongens voor het I.T.O.".

Als van de zijde van het b.l.o. o.m. wordt gesteld, dat dit de stoot heeft gegeven tot het ontstaan van het I.T.O. (voorbeeld Breda), dan wordt van de zijde van het n.o. geantwoord, dat de grote uitbreiding van het I.T.O. niet vanuit de zwakzinnigenzorg is bewerkt, maar het gevolg is van vele faktoren bij het lager onderwijs, het lager nijverheidsonderwijs en het bedrijfsleven.

Nogmaals dr. Van den Broek: „Ook nu nog hebben sommige scholen een vrij sterke binding aan het zwakzinnigenonderwijs", zoals uit een staatje met toelatingscijfers blijkt. Zoals in het artikel wordt uiteengezet „past een dergelijke impuls" – Breda – „geheel in het kader van de moderne inzichten in de zwakzinnigheid en is zij als zodanig zeker terecht geweest. Anderzijds is het niet gerechtvaardigd om op grond van deze impuls een sterkere band tussen het I.T.O. en het zwakzinnigenonderwijs te poneren dan tussen bijv. het I.T.O. en het g.l.o. Dr. Van den Broek vat alles kort en krachtig samen: „het zwakzinnigenonderwijs is één der impulsen geweest tot het ont-

staan van het I.T.O., en sindsdien heeft zich daarin een ontwikkeling atgespeeld, die buiten het kader van één speciale vooropleiding is gegaan".

Zo worden er nog vele bewijsvoeringen ter ondersteuning van de hierboven uitgebreid weergegeven zienswijze aangevoerd.

4. Andere standpunten

Van b.l.o.-zijde is er, voor zover kon worden nagegaan, en hier voorzichtig gesteld, weinig konkreets tegenover gesteld. Het I.T.O. richt zich door de bank genomen op een niveau van 4e à 5e klasse, en in dat licht is de mondelinge mededeling van een direkteur van een moderne I.T.O.-school interessant, dat hij na twee jaar onderwijs niet meer kan merken, of een jongen van de b.l.o. of het l.o. afkomstig is.

A. *Rapport „Technisch Onderwijs aan Minderbegaafden"*

In maart 1963 werd in het Tijdschrift voor Orthopedagogiek het rapport „Technisch Onderwijs aan Minderbegaafden" gepubliceerd. Dit rapport is samengesteld door een kommissie „NOV-BLO en O. en A.", voorzitter eerst P. C. Boevé, later H. Grootjans, sociaal pedagoog te Zutphen, die als opdracht kreeg de mogelijkheden voor technisch onderwijs aan zwakbegaafde jongens en meisjes te onderzoeken; welke opdracht op verzoek van de landelijke vergadering van de b.l.o-groep werd gewijzigd in: „De kommissie onderzoeke welke mogelijkheden voor beroepsopleiding er zijn voor debiele jongens en meisjes".

a. **Beroepsschool**

„Op de hier bedoelde scholen wordt technisch onderwijs gegeven aan jongens, die de lessen aan de l.t.s. niet kunnen volgen, omdat ze kwa persoonlijkheidsstruktuur daarvoor niet geschikt zijn. Uit de verschillende benamingen, die in dit verband wel gebruikt worden, meent de kommissie de naam: Beroepsschool te kunnen voorstellen". De kommissie stelt: „dat het doel van de opleiding aan een beroepsschool is een scholing te geven zowel theoretisch als praktisch aan een geselekteerde groep zwakbegaafden en debielen, waardoor bereikt wordt, dat zij zodanig geoefend worden, dat zij die plaatsen in het arbeidsproces kunnen innemen, waarvoor de kapaciteiten latent aanwezig waren en die zonder dit onderwijs niet produktief zouden zijn geworden". De kommissie kwam o.m. tot de konklusie, dat uitbreiding noodzakelijk is van het aantal scholen, „waar kinderen zodanig gevormd worden, dat ze al naar hun handvaardigheid of hun intelligentie later door het bedrijfsleven kunnen worden geaksepteerd".

De kommissie spreekt zich zeer duidelijk uit vóór aparte scholen en tégen afdelingen aan l.t.s.-scholen, dit dus in tegenstelling met de mening van de heer Kneepkens. Op bladzijden 2 en 3 van deze nota werd reeds even ingegaan op dit verschil in opvatting. In het rapport „Technisch Onderwijs aan Minderbegaafden" wordt uiteengezet, dat „het merendeel van de door de kommissie bezochte scholen een op zichzelf staande inrichting was. Het personeel van die scholen meende ook, dat een aparte school voor de opleiding van zwakbegaafde jongens de voorkeur verdient boven een kombinatie met een

Een klas van de Wisseloordschool te Hilversum aan het werk op de chr. L.T.S. in part-time verband.

l.t.s. en dan vooral uit pedagogische overwegingen. Al was de ervaring op een gekombineerde school ook zo, dat de jongens van de l.t.s.-afdeling en de b.n.o.-groep elkaar goed verdroegen (bijv. in de gezamenlijk gebruikte kantine), het onderwijs werd apart gegeven en de kommissie vreest, dat de kans groot is, dat de laatste groep de naam krijgt van „de dommenafdeling". Daar het onderwijs aan zwakbegaafden niet kan worden gegeven tegelijk met dat aan normale kinderen door dezelfde leraar in hetzelfde lokaal, maar apart moet worden verzorgd, adviseert de kommissie hiervoor ook een apart gebouw te bestemmen. Dan gaan de jongens naar hun „eigen" school, waar ze een „volwaardige", maar anders gerichte opleiding krijgen". In verband met de kostbare outillage (machines, gereedschappen) lijkt ogenschijnlijk kombinatie met een l.t.s. wel aanlokkelijk. Het rapport merkt hieromtrent op. „. . . . de betreffende praktijkleraar zal niet graag een niet door hem geleide groep met zijn gereedschappen zien omgaan. Als hij zelf deze groep kon onderwijzen, zou déze moeilijkheid vervallen, maar dan komt de vraag naar voren: heeft hij daarvoor uren beschikbaar, en verder nog: is hij de geschikte man om óók leiding te geven bij de vorming van een groep zwakbegaafde leerlingen?"

Als toelatingseisen ziet de kommissie leerlingen, die:

a. de zesde klas van een lagere school hebben doorlopen;

b. de zesde klas van een lagere school hebben bereikt, mits ze tenminste 12 jaar oud zijn. Hieronder kunnen ook leerlingen van het b.l.o. vallen.

Voorts individueel onderzoek van elke leerling vóór de toelating: minimale kennis 4e klasse l.s., behoorlijk kunnen lezen en schrijven, enig rekenkundig vermogen.

Aan het hoofd van de school ziet de kommissie „graag een direkteur met n.o.-opleiding met naast zich een a.v.o.-man als onderdirekteur, liefst met ervaring in het onderwijs aan een school voor b.l.o. Of dit alles omgekeerd. De vakleraren moeten bevoegde n.o.-leerkrachten zijn, met speciaal gevoel en begrip voor het onderwijs aan zwakbegaafden. Het onderwijs in de a.v.o.-vakken wordt bij voorkeur opgedragen aan leerkrachten, die bij het b.l.o. werkzaam zijn geweest".

De vorm van het onderwijs, die de kommissie „NOV-BLO en O. en A." voor ogen staat, en die zij „Beroepsschool" noemt, is waarschijnlijk niet geheel identiek met de Individueel Technische School, want de kommissie acht het noodzakelijk, dat „de leerlingen van de beroepsschool part-time onderwijs volgens het leerlingenstelsel gaan volgen".

De kommissie brengt overigens tevens naar voren, dat gezien de behoefte in het bedrijfsleven aan „werkkrachten met meer verantwoordelijkheidsgevoel, meer interesse, meer initiatief" enz. „ook voor debiele jongens en meisjes een verdere vorming dus dringend noodzakelijk is".

b. **Basisvakopleiding**

Aangezien van de debiele jongens slechts enkelen een plaats op de beroepsschool kunnen vinden, moet – zo wordt in het rapport uiteengezet – „de b.l.o.-school zich dus bezinnen op wat aan overige leerlingen medegegeven kan worden om de aanpassing in de maatschappij te vergemakkelijken. Hiermede wil de kommissie al meteen tot uitdrukking brengen, dat naar haar mening, meer dan dat het geval is bij een zwakbegaafde leerling, aangestuurd moet worden op de vorming; dat er van opleiding minder sprake kan zijn. Opname in het bedrijfsmilieu zal in het algemeen met zorg moeten worden voorbereid". „Het onderwijs aan deze restgroep moet anders gericht zijn dan in de beroepsschool. Voor deze groep moet meer de nadruk worden gelegd op de pedagogische aanpak en op de algemene vorming, en de handvaardigheid, daar in speciaal gericht vakonderwijs weinig mogelijkheden liggen in verband met theoretische bezwaren". Wel moet bijgebracht worden „gewenning aan de normale bedrijfssfeer, het hanteren van gereedschap en het omgaan met machines in het algemeen".

De kommissie is van mening, dat het aantal leerlingen in deze groep niet groter mag zijn dan twaalf, dat er de beschikking moet zijn over een ruim werklokaal. „Het lijkt de kommissie niet goed deze groep te plaatsen als afdeling aan een beroepsschool". „In elk geval – en dit wordt met nadruk gezegd – moet de leiding in handen zijn van leerkrachten die vertrouwd zijn met het onderwijs aan debielen".

De duur van de opleiding wordt als gedurende tenminste twee jaren gezien.

c. **Overleg**

Op het ogenblik is het rapport aan de orde gesteld in de Kommissie Basisvakopleiding van het Overlegcentrum, gevormd door de Algemene Nederlandse Onderwijzers Federatie.

B. *Rapport „Scholing oud-leerlingen van scholen voor zwakzinnigen tot bruikbare arbeidskrachten"*

„De nieuwe inzichten op sociaal-psychiatrisch en sociaal pedagogisch gebied, volgens welke zwakzinnigen soms even goed als de normaal begaafde mens in staat zijn op basis van eigen produktieve arbeid een plaats in de maatschappij in te nemen" – zo wordt in het rapport medegedeeld – „bracht de Provinciale Raad voor de Volksgezondheid in Zuidholland tot het besluit, een onderzoek te doen instellen naar de mogelijkheden om debielen door middel van een aangepaste scholing, aansluitend op het elementair onderwijs, tot bruikbare arbeidskrachten op te leiden". Een kommissie ad hoc, voorzitter J. W. Wehrmeijer, o.m. sekretaris der Nederlandse Vereniging voor Sociaal Pedagogische Zorg en sekretaris-penningmeester der Stichting Federatie Sociaal Pedagogische Zorg voor Zwakzinnigen, werd met het onderzoek belast.

In haar rapport van 19 februari 1964, uitgebracht aan genoemde provinciale raad, onderkent de kommissie een zodanige differentiatie in de debielen die de periode van de huidige leerplichtige leeftijd geheel op de oude school voor b.l.o. hebben doorgebracht, dat zij de volgende groepen onderscheiden:

groep 1: debielen, in staat tot het volgen van vakopleiding aan een nijverheidsschool of een land- of tuinbouwkundige opleiding op basis van individueel onderwijs;

groep 2: debielen, ten hoogste in staat tot het volgen van een opleiding, gericht op oefening o.m. in algemene handvaardigheid, vaardigheid in de omgang met machines en algemeen gebruik gereedschap en in arbeidstempo;

groep 3: debielen, op grond van hun persoonlijkheidsstruktuur ten hoogste in staat tot het volgen van gericht part-time dagonderwijs naast tewerkstelling in het vrije bedrijf;

groep 4: debielen, op grond van hun persoonlijkheidsstruktuur niet geschikt voor dagonderwijs, aansluitend op het buitengewoon onderwijs, doch, in de vrije arbeidssektor tewerkgesteld, wel gebaat met aanvullend algemeen vormend avondonderwijs, naast vorming in het bedrijf;

groep 5: debielen, niet vallend onder de groepen 1 t/m 4, en daardoor aangewezen op plaatsing in de beschuttende werkplaats.

a. Individueel technisch onderwijs

De kommissie stelde een enquête in onder de hoofden der scholen voor debielen in Zuidholland. Volgens het rapport „doen de verkregen antwoorden, in grote lijnen geprojekteerd op de door de kommissie ontworpen differentiatie, zien, dat als voor groep 1 bestaande voorzieningen zouden kunnen worden aangemerkt de scholen voor I.T.O.". Een bijgevoegd overzicht „laat evenwel uitkomen, dat in feite slechts een betrekkelijk gering en ook vrij gevarieerd aantal oud-leerlingen van het b.l.o. van deze voorzieningen

profiteert". De kommissie „ziet als oorzaak van het geringe aantal debielen – en de antwoorden van de schoolhoofden bevestigen deze indruk – dat het onderwijs ook op een school voor individueel technisch onderwijs slechts voor een zeer gering aantal hunner is te volgen. De kommissie schat dit aantal op slechts enkele procenten van het totale voor vervolgonderwijs in aanmerking komende aantal zwakzinnigen". Er werden verschillen in toegelaten aantallen debielen tussen de scholen onderling gekonstateerd, naar de mening van de kommissie het gevolg van verschil in zwaarte en aksent van de toelatingseisen.

De kommissie betreurt, dat uitsluitend jongens van deze schoolvorm gebruik kunnen maken, en denkt ook aan een I.T.S. voor meisjes met een „zekere oriëntatie op het huishoudelijke".

b. **School voor algemene bedrijfstraining**

Het heeft de kommissie niet verwonderd te konstateren, dat „voorzieningen, zoals de kommissie zich deze heeft gedacht voor de zwakzinnigen, omschreven onder groep 2 en groep 3, nog niet bestaan, althans niet in georganiseerde vorm". Bij de gedachte aan de voorzieningen, welke voor deze kategorieën nodig zijn, heeft de kommissie min of meer voor ogen gehad hetgeen in het bedrijfsleven aanwezig is op het gebied van de opleiding binnen het bedrijf tot geoefend arbeider. Echter is er diepgaand verschil. Bij de vorm van onderricht, welke de kommissie voor ogen staat, gaat het niet om bedrijven, c.q. werkplaatsen, waar wordt opgeleid tot een passend beroep in een bepaald bedrijf, doch veeleer om scholing met een meer algemene strekking ten aanzien van een toekomstig beroep. Van theoretisch onderricht zal daar nauwelijks sprake zijn. Veel meer zal het aksent moeten liggen op de ontwikkeling van de algemene vaardigheid en aanpassing met betrekking tot het bedrijfsleven. Met de naam „School voor algemene bedrijfstraining" (S.A.B.) – voorzover bekend nog nimmer elders gebezigd – acht de kommissie de door haar gedachte voorziening dan ook het best getypeerd". Ook debiele meisjes ziet de kommissie onder de kandidaten voor de S.A.B.

De kommissie ziet, volgens haar rapport, „de S.A.B. als een bij uitstek fleksibel instituut. Enerzijds zal dit met volledig dagonderricht die debielen moeten opvangen, wier kapaciteiten juist niet hoog genoeg reiken om hen in staat te stellen een, zij het vereenvoudigde, vakopleiding te volgen, doch voor wie wel baat is te vinden bij meer eenvoudig en praktisch gericht dagonderricht (groep 2), anderzijds moet zij een kategorie van debielen bereiken, voor wie aanvullend onderricht naast het gewone dagelijkse werk nog nut heeft (groep 3)". De kommissie meende aanvankelijk voor deze beide groepen verschillend vervolgonderricht te moeten aanbevelen, welke gedachte aan scheiding zij in verband met het openhouden van de mogelijkheid voor binnen en tussen deze groepen optredende intensieve vertikale mobiliteit heeft laten varen. De kommissie acht hiertoe de beste mogelijkheid „een voor allen kwa struktuur gelijk gerichte training, welke voor de meest belovenden de vorm van volledig dagonderricht kan hebben en voor de anderen die van part-time onderricht" – S.A.B. en S.A.B.-part-time.

c. **Werkklassen**

De onder groep 4 genoemde zwakzinnigen zijn – volgens het rapport – „voor hun voorbereiding op de plaatsing in het bedrijfsleven aangewezen op het onderwijs in de werkklassen van de school voor b.l.o. Deze werkklassen vormen een bestaand instituut. Komt het tot de oprichting van Scholen voor Algemene Bedrijfstraining, dan mag worden verwacht, dat het onderwijs in de werkklassen mede zal worden afgestemd op de debielen, die voor plaatsing op de S.A.B. in aanmerking zullen komen".

d. **Uitvoering**

In het rapport wordt voorts naar voren gebracht, dat ook bij ouders van debielen zich het algemeen optredende verschijnsel voordoet, dat zij graag zien, dat hun kinderen zo spoedig mogelijk na het beëindigen van de leerplicht gaan meeverdienen. Zij zien daarbij onvoldoende de belangen op lange termijn voor hun kinderen. Het gevolg van dit verschijnsel is, dat veelal alleen de kinderen uit de z.g. betere milieus en uit de „goede" gezinnen de gelegenheid wordt geboden aangepast vervolgonderwijs te ontvangen. De anderen versterken – mede als gevolg van de hoogkonjunktuur en de krappe arbeidsmarkt – de rijen der ongeschoolden.

De kommissie meent dan ook, dat „het antwoord op de vraag, of de beoogde voorzieningen tot hun recht zullen komen, vooral afhangt van het antwoord op een andere vraag, nl. of de kapaciteiten – al dan niet latent aanwezig – van de zwakzinnige beslissend zullen zijn voor zijn plaatsing op een instelling voor algemene bedrijfstraining en of de betrokken ouders terwille van een betere scholing bereid zullen zijn, enige jaren loon van hun kind te derven".

De kommissie is in deze niet bijzonder optimistisch en „meent zich derhalve te moeten uitspreken voor de wenselijkheid, het de betrokken ouders door middel van de verstrekking van een financiële tegemoetkoming gemakkelijker te maken, ten gunste van de aanvullende scholing te beslissen". De kommissie denkt aan een vorm van toelage gedurende twee of drie jaar, eventueel aangevuld met een tegemoetkoming in bijzondere kosten.

Wat betreft de oprichting en instandhouding van de aanbevolen voorzieningen meent de kommissie, dat „de grote steden minder moeilijkheden bieden dan de gebieden daarbuiten. Voor deze laatsten zal, zoals op menig ander gebied, wel moeten worden gegrepen naar de vorm van de streekvoorziening". „De levensvatbaarheid van een streekvoorziening met een klein werkgebied zal kunnen worden vergroot door er verschillende vormen van aangepast vervolgonderwijs, zoals I.T.S., I.H.S. en S.A.B. in samen te brengen.

In haar samenvatting en konklusie rekapituleert de kommissie, dat „ook het geestelijk gehandicapte kind bij het verlaten van de lagere school een reeks van gedifferentieerde mogelijkheden voor verdere scholing moet vinden, aangepast aan zijn persoonlijkheid en verstandelijke vermogens. De kommissie denkt zich deze reeks als volgt:

1. Vakopleiding aan een nijverheidsschool of een land- of tuinbouwopleiding op basis van individueel onderwijs;

2. School voor Algemene Bedrijfstraining, gericht op oefening o.m. in algemene handvaardigheid in de omgang met machines en algemeen gebruik gereedschap en in arbeidstempo, als volledig dagonderricht;
3. Als voren, echter niet als volledig dagonderricht, doch naast tewerkstelling in het vrije bedrijf;
4. Algemeen vormend avondonderwijs naast tewerkstelling in het vrije bedrijf;
5. Beschuttende werkplaats".

De laatste zinsnede van het rapport luidt: „Indien uw raad de in dit rapport neergelegde gedachten aanvaardt, moge de kommissie u adviseren, allereerst de totstandkoming te bevorderen van een proefprojekt".

Inmiddels is de raad daartoe inderdaad overgegaan. Er is ingesteld de Werkgroep Proefprojekt, waarvan J. W. Wehrmeijer voorzitter is. Op het ogenblik is deze werkgroep bezig met het samenstellen van een rapport en binnenkort zal de werkgroep advies uitbrengen aan de kommissie ad hoc inzake scholing oud-leerlingen van scholen voor zwakzinnigen tot bruikbare arbeidskrachten.

C. *Rapport „Individueel Onderwijs"*

Dit rapport verscheen in 1961 als studierapport nr. 3 en werd uitgebracht door de Kerngroep voor Onderwijsvernieuwing ingesteld door de Bond van Verenigingen tot het geven van Nijverheidsonderwijs.

In dit rapport wordt o.m. gesteld, dat aan de l.t.s.-scholen een eerste oriëntatiejaar noodzakelijk is, en dat „voor de twijfelgevallen" (dus voor jongens, die nog niet normaal naar het tweede leerjaar kunnen overgaan) „een tweede algemeen vormend leerjaar in een technisch milieu onmisbaar is: het tweede oriëntatiejaar". Daarna zal wederom een deel „inderdaad rijp zijn voor de normale technische school en naar het normale tweede leerjaar kunnen terugstromen". Voor het deel van de jongens, dat ook na het tweede oriëntatiejaar de normale l.t.s. niet aankan, kan een vereenvoudigde beroepsopleiding openstaan. Het rapport noemt dan:

a. School voor Individueel Beroepsonderwijs (I.B.O.-school);
b. Afdeling voor individueel onderwijs, verbonden aan de lagere technische scholen.

Het rapport vermeldt, dat reeds een aantal I.T.O.-scholen (scholen voor individueel technisch onderwijs) werd opgericht. Men betwijfelt echter, „of het wel juist gezien is aan jongens met duidelijk herkenbare leermoeilijkheden een specifiek technisch gericht voortgezet onderwijs te bieden" en meent, dat „dit onderwijs zich veeleer zou moeten richten op de vorming voor een verscheidenheid van toekomstige beroepsmogelijkheden die voor de jongens openstaan". „Dit type school zou zich dus niet mogen beperken tot een opleiding voor het vervullen van één bepaalde funktie in de technische sektor. Voor scholen met een bredere doelstelling, zoals hier bedoeld, past de benaming: school voor individueel beroepsonderwijs".

„Het zou een school moeten zijn, waarvan het programma zal zijn ingesteld op de bijzondere industriële struktuur van zijn omgeving, een program, dat bijv. voor een grote-stadsschool anders zal zijn gericht dan voor een streekschool in meer landelijke omgeving".

De afdeling voor individueel onderwijs, verbonden aan de lagere technische school, wordt in het rapport gezien als „bestemd voor de leerlingen, die na het tweede oriëntatiejaar niet geschikt bevonden zijn om de normale technische opleiding te volgen en voor wie men dit tweede leerjaar ook niet als eindonderwijs wil doen gelden". „In tegenstelling tot de genoemde I.B.O.-school is de afdeling voor individueel onderwijs op een l.t.s. technisch gericht. De afdeling zou dan ook als I.T.O. (individueel technisch onderwijs) – afdeling kunnen worden aangeduid. De I.T.O.-afdeling is tweejarig gedacht, na het doorlopen van het tweede oriëntatiejaar".

Ten aanzien van debielen – waarom het in deze nota uiteindelijk gaat – wordt in het rapport „Individueel onderwijs" – min of meer indirekt – meegedeeld, dat „in de Statistiek van het gewoon lager onderwijs 1958/59 van het C.B.S. wordt vermeld, dat 3,514 jongens in 1958 de lagere school uit de klassen 1 t/m 5 verlieten. Dit zijn de jongens, die hun leerplichtige leeftijd hebben uitgezeten op de lagere school. Men kan aannemen, dat een deel van deze groep jongens eigenlijk beter vooruitgeholpen zou zijn geweest, wanneer zij waren opgenomen in scholen voor b.l.o." „Men zou tot de groep jongens, die voldoen aan de wettelijke gestelde toelatingseisen, maar het gebruikelijke onderwijs op de lagere technische scholen niet kunnen volgen, dus ook kunnen rekenen enkele koplopers van het b.l.o."

5. Enige gegevens

a. *cijfermatig*

Hieronder volgt een aantal staten, waarin enige eksakte gegevens worden verstrekt.

I. **Scholen voor individueel technisch onderwijs**

Samengesteld aan de hand van de Statistiek van het Nijverheidsonderwijs 1963/'64. (Uitg. W. de Haan N.V., Zeist, 1964).

a. Het aantal scholen voor individueel technisch onderwijs bedraagt 13. Aan 10 lagere technische scholen bestaan afdelingen voor individueel technisch onderwijs. Bij dit type onderwijs zijn géén meisjes betrokken. Dit onderwijs is volledig dagonderwijs.

b. *Aantal scholen voor individueel technisch onderwijs verdeeld naar richting:*

openbaar	5
prot. christ.	—
r.k.	6
overig	2
totaal	13 (1962 : 10)

c. *Aantal technische scholen met afdelingen voor individueel technisch onderwijs:*

totaal	10 (1962 :)

d. *Aantal leerlingen op scholen voor individueel technisch onderwijs en op afdelingen voor individueel technisch onderwijs:*

openbaar	1.000	
prot. christ.	129	
r.k.	1.354	
overig	913	
totaal	3.396	(1962 : 2.782)

e. *Toegelatenen, aanwezigen, geslaagden en vertrokken zonder getuigschrift, van scholen en afdelingen voor individueel onderwijs:*

toegelatenen	1.529
aanwezigen	3.396
geslaagden	590
vertrokken zonder getuigschrift	427

f. *Toegelaten leerlingen tot scholen en afdelingen voor individueel technisch onderwijs, naar vooropleiding en schooltype:*

	algemeen 1e jaar:	rechtstreeks tot de vakopleiding:
g.l.o. en v.g.l.o. verlaten in 1963		
uit leerjaar 6 of hoger	438	60
uit leerjaar 5 of lager	554	26
verlaten vóór 1963	2	—
b.l.o.	398	50
u.l.o., uit leerjaar 1	—	1
totaal	1.392	137

g. *Toegelaten leerlingen tot scholen en afdelingen voor individueel technisch onderwijs; f. iets anders gegroepeerd:*

afkomstig van	toegelaten tot algemeen 1e jaar		toegelaten tot rechtstreeks tot de vakopleiding	
	aantal	% van totaal (afgerond)	aantal	% van totaal (afgerond)
b.l.o.	**398**	**28**	**50**	**36**
g.l.o. en v.g.l.o. verlaten in 1963				
uit leerjaar 6 of hoger	438	31	60	45
uit leerjaar 5 of lager	554	41	26	19
verlaten vóór 1963	2		—	
u.l.o., uit leerjaar 1	—		1	
totaal	1.392	100	137	100

h. *Aantal leerlingen, vertrokken van b.l.o.-scholen voor zwakzinnigen, en gegaan naar dagnijverheidsonderwijs.* (Mededeling no. 7497 van het C.B.S. inzake het Buitengewoon lager Onderwijs in 1963/1964).

	totaal vertrokken	naar dag-n.o. school
jongens	4.094	519
meisjes	2.536	233
totaal	6.630	752

II. **Vestigingsplaatsen van I.T.O.-scholen en L.T.S.-scholen met I.T.O.-afdelingen volgens opgave van februari 1965, en aantallen toegelatenen tot algemeen eerste leerjaar, totaal, en afkomstig van b.l.o.-scholen, 1963 1964, volgens opgave C.B.S.** [3]).
(een nadere splitsing in aard b.l.o.-school bezit C.B.S. niet).

plaats	grond-slag	totaal aantal	aantal van b.l.o.-school afkomstig	b.l.o. % van totaal afgerond
scholen				
Amsterdam . . .	neutr.			
Breda	rk.	80	27	34
Delft	gem.	85	25	29
Dordrecht	gem.	63	17	27
Enschede	neutr.	70	21	30
s-Gravenhage [2]) . .	neutr.	68	31	46
		(67)	(15)	(22)
Haarlem	gem.	98	50	51
Leiden	gem.	101	10	10
Maastricht	rk.	48	0	0
Mill	gem.			
Nijmegen	rk.	80	31	39
Rotterdam	gem.	99	26	26
Rotterdam	rk.	67	37	55
Roermond	rk.	38	14	39
Utrecht	rk.	38	21 [1])	55
afdelingen				
Alkmaar	neutr.	37	2	5
Amersfoort . . .	neutr.			
Apeldoorn	neutr.			
Apeldoorn	p.c.	57	18	32
Bolsward	neutr.	51	18	35
Boxtel	rk.	63	21	33
Doetinchem . . .	?			
Eindhoven	rk.			
Enschede	rk.	32	11	34
's-Gravenhage . . .	rk.	18	4	22
Helmond	rk.			
Klazinaveen . . .	neutr.	84	5	6
Krommenie . . .	?			
Schiedam	neutr.			
Tilburg	rk.			
Veendam	?	59	6	10
Veghel	rk.	64	11	17
Weert	rk.	51	13	25

De openstaande getallen betreffen scholen, die in 1963/64 nog niet bestonden.

1) rechstreeks tot vakopleiding want deze school heeft geen alg. 1e jaar.

2) = van debielenschool (de school zelf gaf als totaal 67 op).
Zie ook staat III.

3) Naar dr. P. van den Broek in „De Leerling in het I.T.O.", Tijdschrift voor het RKBO juli/aug. 1964 meedeelt, was landelijk gezien het percentage van de per 1-9-1963 voor het eerst het ITO bezoekende jongens, welke van een zwakzinnigenschool afkomstig waren, 23 %. Scholen en afdelingen met een hoger percentage waren: Utrecht 54 %, Roterdam (rk. 41 %), en met een laag percentage: Alkmaar 6,5 %, Klazinaveen 6 %.

III. **Toelatingsbeleid neutrale I.T.O.-school te 's-Gravenhage**

jaar	Totaal aantal	Afkomstig van debielenschool	percentage van totaal
1960/61	48	27	56,25
1961/62	73	23	31,5
1962/63	68	30	44,1
1963/64	67	15	22,4
1964/65	102	32	31,4

Opmerking: Zo'n hoog percentage aangezien de gemeentelijke G.G. en G.D. gebruik maakte van de school.

IV. **I.T.O.-scholen of L.T.S.-scholen met I.T.O.-afdelingen die in 1965 zullen starten**

scholen		I.T.O.-afdelingen	
Leeuwarden (waarschijnlijk later dan 1965)		Deventer	(rk.)
Groningen	(gem.)	Deventer	(gem.)
Groningen	(chr.)	Zwolle	(chr.)
Heerlen	(alg.)	Oldenzaal	(rk.)
Rotterdam	(chr.)	Bussum	(alg.)
Utrecht	(chr.)	's-Gravenhage	(chr.)
		Hoofddorp	(alg.)
		Wageningen	(alg.)

Er bestaan nog latere (1966 en 1967) plannen, die evenwel nog te vaag zijn om reeds openbaar gemaakt te worden.

Wat opvalt, is de grote toename van het aantal I.T.O.-scholen en -afdelingen, en de grote landelijke spreiding in het opnamepercentage van ex-b.l.o.-leerlingen.

In de cijfers zijn gesteld de debielen- én de l.o.m.-scholen. Bij het C.B.S., noch bij het ministerie van O.K.W., kon men gesplitste cijfers verstrekken. Indien men naar het toelatingsbeleid in 's-Gravenhage kijkt (staat II), dan is het wellicht van belang om eens te trachten de gesplitste cijfers te achterhalen.

b. *organisatorisch*

Hieronder wordt de organisatorische opbouw van het nijverheidsonderwijs vermeld:

Bond van verenigingen tot het geven van nijverheidsonderwijs (alg.), Bezuidenhoutseweg 211, 's-Gravenhage.

a. Kerngroep Onderwijsvernieuwing L.T.S., Bezuidenhoutseweg 211, 's-Gravenhage; sekr. dr L. L. A. Maurenbrecher.

Bond van verenigingen voor en instellingen tot bevordering van christelijk nijverheidsonderwijs en land- en tuinbouwonderwijs (p.c.), Domplein 25, Utrecht.

b. Prot. Christ. Studiekommissie voor Technisch Onderwijs, Prinses Marielaan 2, Amersfoort.

Bond voor r.k. nijverheidsonderwijs (r.k.), Bezuidenhoutseweg 275, 's-Gravenhage.

c. Werkkommissie Katholiek Technisch Onderwijs, Schalmeistraat 39-43, Maastricht, sekr. drs. J. P. M. Op den Camp, wetensch. medewerker voor I.T.O.; dr. P. van den Broek, wetensch. medewerker dr. J. J. A. Vollebergh.

De werkkommissies a., b. en c. hebben gezamenlijk gevormd de Werkgroep Onderwijsvernieuwing L.T.S., met als wetenschappelijk medewerker dr. P. van den Broek, tevens hoofd afdeling schoolpsychologie van de rijksuniversiteit te Leiden.

Het nijverheidsonderwijs is verder georganiseerd in: Nederlands Verbond van direkties en leerkrachten bij het nijverheidsonderwijs (overkoepeling van de drie bonden), Laan van Nieuw Oostindië 12, 's-Gravenhage.

Uit een gesprek met enige ambtenaren van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen werd de indruk verkregen dat dit ministerie, behalve op de inzichten van inspekteur Kneepkens, zich sterk tevens oriënteert op de zienswijze van de Werkgroep Onderwijsvernieuwing L.T.S., met dr. P. van den Broek als wetenschappelijk medewerker. Uit een gesprek met een direkteur van een individueel technische school, werd de indruk verkregen, dat ook het I.T.O. zelf sterk geporteerd is voor de gedachten van dr. Van den Broek, die o.m. als zeer waardevol, nuchter en wezenlijk worden beschouwd.

6. Verhouding I.T.O. - L.T.S. (C-stroom)

De term „C-stroom" is afkomstig van het A.B.C.-stroomplan. De letters beogen een indeling naar meer-, normaal- en minderbegaafde leerlingen. Omdat deze aanduidingen in het spraakgebruik niet akseptabel zijn, prefereert men de letteraanduidingen, die ook niet erfelijk belast zijn. Het plan werd ontworpen in het kader van de te verwachten leerplichtverlenging.

In mededelingen van de vereniging van direkties van nijverheidsscholen, juni 1964, is een artikel gepubliceerd: „Samenspraak tussen inspektie en I.T.O. over de C-opleiding". Hierin wordt uiteengezet, dat op 30 oktober 1963 de staatssekretaris van O.K.W. aan de koördinerende inspekteurs van het nijverheidsonderwijs advies vroeg over een eventuele verruiming van C-stroomleerlingen aan l.t.s.-scholen in het kader van de voorbereiding van de leerplichtverlenging. „Het betreft hier leerlingen, die eigenlijk zijn aangewezen op het I.T.O., omdat de meesten van het zesde leerjaar een school voor g.l.o. niet doorlopen hebben. Omdat het I.T.O. op korte termijn niet zodanig uitgebreid kan worden, dat het binnen enkele jaren deze kategorie leerlingen kan opvangen, overweegt de staatssekretaris voor deze jongens een voorziening binnen het gewone lager technisch onderwijs te treffen. Dit zou kunnen gebeuren in de vorm van een verruimde toelating van de zgn. C-leerling tot de l.t.s. Van meet af aan heeft dit voorstel

veel bestuursleden, direkteuren en leraren binnen het I.T.O. verontrust". Er kwam behoefte binnen het I.T.O. om van gedachten te wisselen met de inspekteur van het I.T.O., de heer Kneepkens. Deze samenspraak tussen de heer Kneepkens en vertegenwoordigers van alle scholen van I.T.O. vond plaats in januari 1964. Men achtte een zekere ontvolking van de I.T.O.-scholen niet denkbeeldig, wanneer de toelatingseisen voor de l.t.s. zouden worden verlicht en gelijk zouden worden aan die voor het I.T.O. De heer Kneepkens zette uiteen, „dat het zeker niet in de bedoeling ligt een C-stroom op iedere l.t.s. toe te laten. De belangen van het I.T.O. zullen nauwlettend in het oog worden gehouden; er is geen redelijke grond voor ongerustheid. Integendeel, de voorkeur gaat uit naar het I.T.O. en het ligt juist in de bedoeling dit zoveel mogelijk uit te breiden en te bevorderen".

A. de Jager, direkteur Technisch School Veendam schrijft in Mededelingen van de vereniging van direkties van nijverheidsscholen, juni 1964, een artikel „Individueel Technisch Onderwijs", waarin hij de positie van het I.T.O. nagaat. Hij stelt o.m., dat door de leerplichtverlenging „een bepaalde groep kinderen, die vroeger op grond van leerkapaciteiten geen voortgezet onderwijs zouden hebben gevolgd, nu door het voortgezet onderwijs opgevangen moeten worden". „Het effekt ervan is, dat er op de technische school een sterke onderstroom is ontstaan van jongens, die in verhouding tot de eisen van dit onderwijs, over te weinig toereikende leermogelijkheden beschikken. Daar men er echter bij het technisch onderwijs ook naar streeft de status van de technische school te verhogen door de opleiding waardevoller te maken en kwalitatief te verbeteren (immers, de techniek wordt niet gemakkelijker), bevindt de technische school zich dus in een konfliktsituatie".

6. Zienswijze van het ministerie van onderwijs, kunsten en wetenschappen

In de Nota Leerplichtverlenging, gedateerd 31 mei 1963, wordt een uitgebreide uiteenzetting gegeven van de kategorieën, die onder een éénjarige leerplichtverlenging zouden vallen. Men noemt dan kategorie A en vermeldt: „Dit zijn de leerlingen, die het g.l.o. met een beduidende vertraging vanuit leerjaar 6 of lager verlaten. Zoals reeds is gebleken, betreft dit in totaal ongeveer 5 % van een generatie, waarvan momenteel ongeveer 2 % het g.l.o. vanuit de klassen 1 t/m 5 verlaat. Betrokken op de in totaal 20 % – dit zijn de ca. 44.000 leerlingen, die omstreeks 1965 e.v. jaren, als gevolg van een leerplichtverlenging, een jaar langer aan het onderwijs zouden moeten deelnemen – betreft dit 2/20 van 44.000, of wel ca. 4400 leerlingen (Kategorie A 1). De resterende 3 %, die zijn dus de leerlingen, die het 6de leerjaar van het g.l.o. met een beduidende vertraging (ten minste van 2 jaar) hebben bereikt, betreft 3/20 van 44.000, of wel ca. 6600 leerlingen (Kategorie A 2)".

De staatssekretaris denkt met betrekking tot de verschillende kategorieën aan de volgende vormen van onderwijs: „Voor kategorieën A 1 en A 2 (ca. 11.000 leerlingen): aangepast onderwijs, wellicht ten dele het I.T.O.; verder eventueel het vormingswerk, al dan niet in zijn huidige vorm".

In stuk nr. 25, van de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1965, Hoofdstuk VIII, O.K. en W. (gedateerd 16 december 1964) wordt voorkeur uitgesproken voor I.T.O.-afdelingen, waaraan wordt toegevoegd, dat de stichting van afzonderlijke I.T.O.-scholen niet uitgesloten is.

De overwegingen, van de voorkeur van I.T.O.-afdelingen zijn grotendeels dezelfde als door de heer Kneepkens worden aangevoerd. Voorts wordt medegedeeld, dat „het onderwijs van de C-stroom en het I.T.O. kwa inhoud veel op elkaar lijken". „Voor wat betreft de eisen van toelating is er echter verschil. De C-stroom aan een lagere technische school is n.l. bestemd voor leerlingen, die wel voldoen aan de officiële eis van toelating (het doorlopen hebben van 6 klassen van een school voor gewoon lager onderwijs), doch die het normale onderwijs niet of bezwaarlijk blijken te volgen, daar zij meer praktisch begaafd zijn. Individueel technisch onderwijs is behalve voor de hiervoor vermelde kategorie leerlingen (de thans bestaande C-stroom) mede bestemd voor:

a. leerlingen, die op de lagere school niet verder zijn gekomen dan de vijfde klas;
b. leerlingen, afkomstig van diverse vormen van buitengewoon lager onderwijs en geschikt voor eenvoudig technisch onderwijs.

Deze laatste twee kategorieën moeten gedurende tenminste 7 jaar onderwijs (waaronder b.l.o.) hebben gevolgd.

Daar voor het aangepaste onderwijs aan minder begaafden keuzemogelijkheden uit diverse vakrichtingen noodzakelijk is, lijkt samenvoeging van C-stroom en I.T.O. geboden".

8. Individueel Nijverheidsonderwijs voor Meisjes (I.N.O.M.)

Het zou onjuist zijn, als louter en alleen aandacht aan de mogelijkheden voor de jongens zou worden besteed. Daarom wordt hier zeer in het kort nog even in herinnering gebracht, dat sedert kort er ook afdelingen voor individueel nijverheidsonderwijs voor meisjes worden opgericht. Ten aanzien van het I.T.O. voor jongens is er evenwel een kenmerkend verschil; het I.N.O.M. wordt bevorderd vanuit het ministerie, hetgeen uiteraard ook bepaald konsekwenties heeft. Met ingang van het kursusjaar 1964/1965 werd aan 17 huishoudscholen een I.N.O.M.-afdeling verbonden, terwijl het in het voornemen ligt om met ingang van het kursusjaar 1965/1966 een I.N.O.M.-afdeling te verbinden aan nog 31 huishoudscholen. Deze afdelingen zijn bestemd voor leerlingen, die niet voldoen aan de voorwaarde, gesteld in artikel 2, eerste lid, onder B, van het Toelatingsbesluit N.O., of die anderszins niet in staat worden geacht de primaire opleiding met vrucht te doorlopen. Het ministerie van O.K.W. bevordert in de eerste plaats het instellen van deze afdelingen met het oog op de te verwachten verlenging van de leerplicht. Deze zal immers mede van toepassing zijn op leerlingen, voor wie de bestaande vormen van onderwijs niet of minder geschikt zijn. Het departement denkt in het bijzonder aan leerlingen, die niet tot het zesde leerjaar van de lagere school kunnen worden bevorderd en reeds gedurende 7 jaar deze school hebben bezocht. In de afgelopen jaren is in een steeds

toenemend aantal gevallen voor leerlingen als bovenbedoeld ontheffing verleend van de voorwaarden van toelating tot de nijverheidsschool voor meisjes. Deze leerlingen blijken evenwel veelal een afwijkend gedragspatroon te vertonen, waardoor hun integratie in de schoolgemeenschap moeilijkheden kan geven. Dit maakt een speciale benadering – zowel pedagogisch als didaktisch – van deze leerlingen wenselijk. Op het ogenblik heeft de I.N.O.M.-opleiding nog een eksperimenteel karakter, zodat de toelating tot deze opleiding vooralsnog beperkt wordt tot leerlingen van het vijfde leerjaar, die gedurende 7 jaar een school voor gewoon lager onderwijs hebben bezocht.

Als regel worden dus geen oud-leerlingen van scholen voor b.l.o. toegelaten. Toelating van leerlingen, die niet aan de gestelde eis voldoen, is slechts mogelijk met speciale toestemming. Slechts een zeer klein aantal debiele meisjes blijkt voor plaatsing op huishoudscholen in aanmerking te komen. Een enkele huishoudschool laat een paar niet meer leerplichtige meisjes, afkomstig van scholen voor b.l.o., toe. De resultaten schijnen door gebrek aan individuele zorg, niet goed.

9. Konklusies/Voorstel

De opdracht was na te gaan, of, en zo ja, welke mogelijkheden er bestaan om te bevorderen, dat meer debielen zouden worden toegelaten tot de individueel technische scholen, en dat er landelijk bezien minder verschillen zouden optreden in het toelatingsbeleid ten aanzien van de debielen.

Enige literatuurstudie en gesprekken met een aantal deskundigen maakten het duidelijk, dat dit rapport niet alleen het I.T.O. zelf tot onderwerp zou kunnen hebben, doch dat ook enige andere vakopleidingsmogelijkheden [1]) voor debielen erbij zouden moeten worden betrokken. Hierbij werden de leerlingstelsels buiten beschouwing gelaten, alhoewel daar wel degelijk mogelijkheden voor debielen worden gegeven. Zij vormen evenwel een onderwerp apart.

Het in dit rapport betrekken van andere vakopleidingsmogelijkheden – althans voorstellen daartoe – was in feite het gevolg van het inzicht, dat het I.T.O. zich al spoedig na het begin heeft ontwikkeld in een richting, die niet doet verwachten, dat het toelatingsbeleid ten aanzien van de debielen zal worden gewijzigd, althans in de zin van verruiming.

De eerste I.T.O.-school was inderdaad te danken aan intitiatieven vanuit het b.l.o., en die eerste school viel dan ook onder het buitengewoon nijverheidsonderwijs [2]). Al gauw werd deze nieuwe vorm van nijverheidsonderwijs evenwel ondergebracht bij het „gewone" nijverheidsonderwijs. Wellicht had op dat moment het b.l.o. samen met de sociaal pedagigsche zorg er meer

---

1) Er wordt overigens niet gepretendeerd, dat er geen andere dan de hier genoemde vakopleidingsmogelijkheden zijn ingevoerd of voorgesteld.

2) In dit verband is het wellicht interessant mede te delen, dat, naar werd vernomen, door de Kommissie van Houte van het ministerie van o. k. en w. reeds een tiental jaren geleden een rapport werd uitgebracht omtrent de organisatie van het buitengewoon nijverheidsonderwijs. Helaas is tot op heden nog steeds niet tot publikatie van dit rapport overgegaan.

naar gestreefd kunnen hebben om nauwer – ook organisatorisch – bij de verdere uitbouw van het I.T.O. betrokken te worden. Dit is echter nu eenmaal niet geschied.

Indien men de huidige stand van het I.T.O.-onderwijs beziet, kan men moeilijk anders – dus gezien in het licht van de ontwikkelingen van de laatste tien jaren – dan het eens te zijn met hetgeen door dr. Van den Broek naar voren wordt gebracht: „uiteindelijk moeten wij ook in de toekomst niet naar percentages streven, doch enkel naar het plaatsen op het I.T.O. van daartoe geschikte jongens".

Voorts is het duidelijk, dat het I.T.O., mede onder de invloed van ontwikkelingen in de maatschappij, in een richting moest gaan, die bij de opzet niet kon worden voorzien. Bedoeld wordt met name de leerplichtverlenging en de toelating van de z.g. C-stroom-leerlingen tot het l.t.o. en het I.T.O. De eventuele invloed daarvan op de toelating van debielen tot het I.T.O. kan men langs allerlei kanten beredeneren. Men kan bijv. stellen: als er vele C-stroom-jongens moeten toegelaten worden op de I.T.O.-scholen, is er nog minder kans voor debielen; als de toelatingseisen voor de l.t.s.-en worden verlaagd, zullen minder jongens van de g.l.s. naar het I.T.O. behoeven te gaan, en komt er juist meer plaats voor de debielen. Een degelijke konklusie hierover kan wellicht pas worden getrokken, indien o.m. naast elkaar zouden (en kunnen) worden gelegd overzichten van de spreiding der vestigingen van I.T.O.-scholen (en -afdelingen), l.t.s.-en en zwakzinnigen (debielen) scholen, en de daarbij behorende getallen. In ieder geval mag hieruit echter wel de konklusie worden getrokken, dat langs deze richtingen voor de grote massa van de debielen geen oplossing zal worden bereikt.

Het zal dus in ieder geval noodzakelijk zijn, dat er een opleidingsvorm wordt gevonden voor die debielen (jongens én meisjes), die niet tot de l.t.s. of het I.T.O. (kunnen) worden toegelaten, maar wier – latente – kapaciteiten verdere ontwikkeling mogelijk, wellicht zelfs noodzakelijk maken.

Een aantal voorgestelde mogelijkheden is in dit rapport naar voren gebracht. Het plan van de S.A.B.-scholen lijkt inderdaad zeer aantrekkelijk, mede gezien het feit, dat hier reeds een proefobjekt is opgezet.

Om tot een praktisch uitvoerbare landelijke opzet te geraken, zal een overkoepelende organisatie gevonden moeten worden, die zich met een en ander kan belasten. Ter voorbereiding daarvan ware te denken aan een kommissie, waarin specialisten van diverse vakgebieden zitting hebben, met name de gebieden van het b.l.o., het I.T.O., het b.n.o. en de sociaal pedagogische zorg. Daar reeds lang wordt ingezien, dat ook voor de werkende debiele jeugd z.g. persoonlijkheidsvorming noodzakelijk is (herinnerd zij aan het eksperiment van de landelijke stichting katholieke levensscholen voor jonge arbeiders te Utrecht) is terzake van de beroepsvorming – bij zeer zwakbegaafden zal beroeps- en levensvorming waarschijnlijk nog nauwer met elkaar verweven zijn dan bij „normale" jeugdigen – inschakeling van de vormingsinstituten (de genoemde stichting te Utrecht; en het nationaal centrum vorming bedrijfsjeugd te Amersfoort; en de nationale stichting voor mater amabilis-scholen te Utrecht) eveneens gewenst. Daartoe zouden enige

deskundigen uit deze sektor in boven aangeduide kommissie opgenomen kunnen worden.

Wat betreft de overkoepelende organisatie zelf, kan worden gedacht aan de werkgroep basis-vakopleiding van het overlegcentrum van het A.N.O.F., in welk lichaam reeds het rapport van N.O.V.T. en O. en A. „Technisch onderwijs aan minderbegaafden" in behandeling is. Ook valt te denken aan een geheel nieuwe werkgroep bij het A.N.O.F.; of aan een kommissie wier werkzaamheden plaats hebben onder auspiciën van een andere organisatie dan een strikte onderwijsorganisatie.

Mej. M. A. Maurits

(Dit rapport werd samengesteld in opdracht van de Stichting Federatie Sociaal Pedagogische Zorg voor zwakzinnigen door Mej. M. A. Maurits met toestemming vanwege de belangrijkheid, ook voor 't B.L.O. geplaatst).

40-jarig jubileum

Op 23 september a.s. hoopt de heer Y. T. Vellenga zijn 40-jarige ambtsperiode te herdenken – of liever: hoopt **meester Vellenga,** hoofd van de Koningin Emmaschool te Utrecht dit heuglijk feit te beleven – of nog beter hoopt Yme te jubileren.

In opdracht van het personeel en zelf ook behorende tot het „stel" willen we graag hierover enkele dingen zeggen. Al is hij ook in Utrecht en wijde omgeving bekend, al heeft hij in onze kring van het chr. B.L.O. zijn partijtje aardig meegeblazen, wie zouden hem beter kennen dan de collega's, die

dagelijks met hem optrekken? En dan moeten wij zeggen: hier ziet U een schoolmeester van de oude stempel, d.w.z. met hart en ziel schoolmeester bij de gratie Gods, met een liefde voor het kind, in 't bijzonder het gehandicapte kind, die hartverwarmend is. Met een variant op een schoon lied zouden we zeggen: Waar werd oprechter trouw dan tussen Yme en zijn school ter wereld ooit gevonden? Hoewel de school om kwart voor 9 begint, is hij reeds om 8 uur op zijn post, om de medewerkers hartelijk te begroeten, de rinkelende telefoon te beantwoorden en alles gonst weldra van activiteit. En wat is toch het geheim van die wondere sfeer op de Koningin Emmaschool? Zou het niet zijn, dat hij, die de „baas" is, te midden van ons verkeert als een, die dient? Onlangs ontmoetten wij een militair ergens op de Veluwe, die als hospitant onder ons vertoefd had en met scherpe blik alles en allen had geobserveerd. Er zijn laatste opmerking luidde: Wat was het er gezellig en wat werd er bij jullie hard gewerkt.

We vergeten niet de vele, vele personeelsvergaderingen, dikwijls vol humor en vrolijke momenten, soms ook zo vol ernst, eindigend met het gezamenlijk bidden van het Onze Vader.

We vergeten niet onze reizen naar allerlei mooie gebieden, van de Koningin Emmaschool-ploeg met de zorgende dames van thuis. „Eén in geest en streven", tot versterking van de band onderling én van de sfeer op school.

We vergeten niet, dat het Yme is, die ons bezielend voorgaat, die voor zijn kinderen èn voor zijn medewerkers hart heeft.

En daarom hopen wij allen, dat de 23e september voor hem moge worden een zonnige, blijde dag. Moge God hem nog jaren zegenen en tot zegen stellen op de plaats, en in de gemeenschap, van de Koningin Emmaschool.

Het personeel: Receptie 23 september a.s. van 15.30 - 17.300 uur in de Koningin Emmaschool (in zijn eigen sfeer), Amsterdamse Straatweg 136 te Utrecht.

Boekbespreking

Werkvormen. Hans Meyers. Uitg. Muusses, Purmerend.

't Is zoals de schrijver zelf zegt „naslagwerk" en als zodanig wel aan te bevelen voor de schoolbibliotheek.

Er staat inderdaad een overweldigende hoeveelheid technieken in, soms naar mijn smaak te droog zakelijk genoteerd, waardoor een minder enthousiast tekenaar-handenarbeider wat moeite zal hebben en eerst zeker aan 't experimenteren zal moeten slaan. Ik meen, dat het juist is te zeggen tekenaar-handenarbeider, daar de vlakke technieken rijkelijker vertegenwoordigd en beter op de eigen fantasie zijn ingesteld dan de hoofdstukjes. „Ruimtelijke werkvormen", die meer als technische scholing worden gezien, dan als vrije of zo U wil geleide expressie.

Overigens hoeft geen leerkracht, die handenarbeid of tekenen moet geven, vast te roesten op één enkele manier, als dit boekje werkelijk gehanteerd wordt.